

МУСАЕВ О. ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАР РИВОЖИ

ОДИЛ МУСАЕВ

ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛАТЛАРАРО МУНОСАБАТЛАР РИВОЖИ

ТОШКЕНТ 2016

**МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ
ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ**

МУСАЕВ ОДИЛ РАҲМАТОВИЧ

**ЎЗБЕКИСТОНДА МИЛЛАТЛАРАРО
МУНОСАБАТЛАР РИВОЖИ**

МОНОГРАФИЯ

ТОШКЕНТ-2016

**УДК: 31(072)
66.3(5Ў)12**

Мусаев Одил

Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ривожини: монография / О. Мусаев. – Тошкент: “Истиқлол нури”, 2016. - 232 б.

ББК 66.3(5Ў)12

Мусаев Одил Раҳматович

Ўзбекистонда миллатлараро муносабатлар ривожини

Масъул муҳаррир:

Тўйчиев Бердикул Тўрақулович – фалсафа фанлари доктори, профессор.

Тақризчилар:

Алишер Мўминов – сиёсий фанлар доктори, профессор.

Ваҳоб Қўчқоров – сиёсий фанлар доктори, профессор.

Муқимжон Қирғизбоев – сиёсий фанлар доктори, профессор.

Сафар Абдухоликов – фалсафа фанлари доктори, профессор.

Ушбу монография Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Илмий-техникавий кенгаши томонидан нашрга тавсия этилган. (2016 йил 15 мартдаги № 2-сонли баённома)

ISBN 978-9943-4646-2-9

© О. Мусаев,
© “Истиқлол нури”, 2016 й.

АННОТАЦИЯ

Мазкур монографияда миллатлараро муносабатларни тадқиқ этишнинг назарий-методологик жиҳатлари, миллатлараро муносабатларга оид ижтимоий-сиёсий, фалсафий-илмий концепциялар моҳияти, этномаданий плюрализм ғояси, истиқлол йилларида Ўзбекистонда янги этносиёсий парадигма ва миллатлараро муносабатларнинг ривожланиш омиллари, ижтимоий барқарорлик этномуносабатларни мустаҳкамлашнинг муҳим омили эканлиги, миллий-маданий марказлар фаолияти, республикада миллий-этник муносабатлар барқарорлигини таъминлашда миллий ғоя ва маънавиятнинг ўрни, диний бағрикенгликнинг миллатлараро муносабатларга таъсири каби масалалар таҳлил этилган.

Шунингдек, китобда Ўзбекистонда миллатлараро муносабатларни ривожлантиришдаги муаммолар ва уларнинг ечимлари борасида атрофлича фикр юритилади.

Монография фалсафа, социология, тарих, журналистика, ҳуқуқшунослик, миллий ғоя йўналишида таълим олаётган бакалаврият ва магистратура талабаларига, олий таълим тизимининг илмий ва илмий педагог кадрларига, полиэтниклик шароитида миллатлараро муносабатларни ривожлантириш масалалари юзасидан илмий изланишлар олиб бораётган илмий тадқиқотчилар ҳамда шу соҳага қизиқувчилар учун мўлжалланган.

АННОТАЦИЯ

В данной монографии изучены и проанализированы научно-методологические вопросы исследования межнациональных отношений, сущность социально-философских концепций межнациональных отношений, идеи этнокультурного плюрализма, факторы становления новой этнополитической парадигмы и межнациональных отношений в условиях независимости, социальной стабильности как фактора укрепления межнациональных отношений, деятельность национально-культурных центров, место духовности и национальной идеи в обеспечении стабильности национально-

этнических отношений в республике, воздействия религиозной толерантности на межнациональные отношения.

В книге также широко рассматриваются проблемы и перспективы развития межнациональных отношений в Узбекистане.

Монография рассчитана на студентов-бакалавров и магистров, обучающихся по направлениям и специальностям философии, политологии, истории, социологии, журналистики, юриспруденции, для научных и научно-педагогических кадров системы высшего образования, исследующих проблемы развития межнациональных отношений в условиях полиэтничности, а также для всех интересующихся этой сферой.

ANNOTATION

In this monograph studied and analyzed scientific and methodological issues of the study of international relations, the essence of the social and philosophical concepts of international relations, the idea of ethnic and cultural pluralism, the factor of development of a new ethno-political paradigm and interethnic relations in the conditions of independence, social stability as a factor in the strengthening of inter-ethnic relations, activity of national-cultural centers, places of spirituality and national idea of ensuring the stability of national-ethnic relations in the country, the impact of religious tolerance in the inter-ethnic relations

Including in the book extensively studied the problems and development of interethnic relations in Uzbekistan.

The book is designed for students of bachelors and masters trained in areas and specialties of philosophy, political science, history, sociology, journalism, law, scientific and scientific-pedagogical personnel of higher education, exploring the problem of inter-ethnic relations in the multi-ethnicity, as well as all those who interested in this field.

КИРИШ

Мустақиллик йилларида эркин бозор муносабатларига асосланган ҳуқуқий демократик давлат қуриш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришни ўз олдига асосий мақсад қилиб қўйган Ўзбекистонда тарихан қисқа вақт ичида демократик янгиланишлар ва мамлакатни модернизация қилиш, жумладан, ижтимоий-гуманитар соҳаларни изчил ислоҳ этиш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилди.

Мамлакатимиз сифат жиҳатидан янги ижтимоий-сиёсий босқичга ўтар экан, тарихий тараққиётнинг ўзи сиёсий, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий ва маънавий-маърифий, миллатлараро муносабатлар соҳасидаги кечаётган мураккаб жараёнларни чуқур илмий таҳлил этишни тақозо этмоқда.

Президент И.А. Каримов таъкидлаганидек: “Бу борадаги энг долзарб вазифамиз – ... барча жараёнларнинг илмий-назарий асосларини, уларнинг янги қирраларини мукамал очиб бериш, ўқувчиларимиз, талабаларимизга, кенг жамоатчиликка содда, лўнда қилиб тушунтириб бориш ва уларни бугунги замон талабларига жавоб берадиган жамият қурилишининг фаол бунёдкорларига айлантиришдан иборат”¹.

Бундай вазифалардан келиб чиққан ҳолда, юртимизда жамиятимиз ҳаётининг иқтисодий, ижтимоий, ҳуқуқий, маданий соҳаларини ислоҳ этишга қаратилган, ҳар томонлама пухта ўйланган сиёсат изчил, босқичма-босқич амалга оширилмоқда. Ўзбекистон кўп миллатли давлат бўлгани учун ҳам мазкур жараён бу ўлкада яшаб келаётган барча миллат вакиллари манфаатларини ўзаро уйғунлаштириб, умуммиллий характер касб этади. Бинобарин, ўтмишда кенг ёйилган, синфий-партиявий тамойилларга қатъий амал қилиб, миллатларни яқинлаштириш ва қўшиб юборишга, уларнинг ўзига хос миллий хусусиятларини йўқ қилишга қаратилган марксизм назарияси ва амалиёти Ўзбекистонда амалга оширилаётган миллий сиёсатнинг ғоявий асоси бўла олмасди, албатта. Зеро, эски миллий сиёсат инқирозга юз тутган марказ томонидан ишлаб чиқилгани туфайли у мажбурий тус касб этиб, барча соҳаларда, айниқса, маънавий-маданий соҳада миллий

---

¹ Каримов И.А. Юсак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: “Маънавият”, 2008. – 124 – 125 б.

хусусиятларни йўқотиш, мустамлакачилик ва экспансияни оқлашга қаратилган эди. Бундан фарқли ўлароқ, мустақил Ўзбекистоннинг миллий сиёсати сифат жиҳатидан мутлақо янги назарий методологик негизга таянади. Унинг ҳуқуқий жиҳатлари ва функционал белгилари ушбу ўлкада истиқомат қилиб келаётган халқлар ўртасида тинчлик, осойишталик, тенг ҳуқуқчилик ва миллатлараро тотувликни таъминлаш, бутун жамиятнинг ижтимоий яхлитлиги ва маънавий жипслигини сақлашга қаратилган қонун ҳужжатлари ҳамда давлат дастурларида, энг аввало, мамлакат Конституциясида ўз ифодасини топган. Ўзбекистон ўз ривожланиш йўлида кенг кўламли ислохотларни амалга оширар экан, умуминсоний принципларни инкор этмаган ҳолда, айтилган вақтда, бошқа давлат ва миллатларга хос таракқиёт моделларидан кўр-кўрона нусха кўчиришни ҳам тан олмайди. Зеро Президентимиз таъкидлаганидек: “Биз бошқа давлатларнинг ривожланиш жараёнида тўплаган ва республика шароитига татбиқ этса бўладиган барча ижобий тажрибалардан фойдаланиш имкониятларини истисно қилмаймиз. Айтилган чоғда, бирон бир андозадан, ҳатто у муайян мамлакатда ижобий натижаларга олиб келган бўлса ҳам, кўр-кўрона нусха кўчириш мутлақо номақбулдир. Шуниси аниқ-равшанки, муайян воситалар ва усуллар қайси мамлакат учун мўлжалланган бўлса, улар ўша мамлакатга хос алоҳида шароитдагина ижобий самара бериши мумкин”¹. Дарҳақиқат, мамлакатимизда амалга оширилаётган миллий сиёсат негизида давлатнинг таракқиёт даражаси бу ерда яшаётган миллий ва этник гуруҳларнинг аҳволи билан белгиланиши ҳамда баҳолиниши, уларнинг миллий кадриятларига муносабати эса ушбу ўлка маҳаллий халқининг маънавий бойлиги, ахлоқий софлиги, маданий етуклиги ва инсонпарварлигининг ўзига хос мезони сифатида хизмат қилиши ифодаланган.

Мамлакатимизда ривожланиб, мустақамланиб бораётган бозор муносабатлари тизимида юртимизда истиқомат қилаётган барча миллат ва этник гуруҳ вакилларининг маънавий-ахлоқий ва маданий юксалишининг жадаллашувига хизмат қиладиган кадриятларни қарор топтириш ва узлуксиз такомиллаштириб

---

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 1998. – 87– 88 б.

бориш ғоят муҳим аҳамият касб этади. Бу жараён эса миллий ва умумбашарий кадриятларнинг уйғунлашуви, ватанпарварлик ва миллий ғурур, давлат ва ижтимоий-этник манфаатлар, фуқаро бурчи ва шахс масъулияти билан боғлиқ муаммоларни илмий ҳамда ижтимоий-сиёсий жиҳатдан ўрганишни тақозо этади.

Таъкидлаш жоизки, ҳозирги глобаллашув даврида ижтимоий-гуманитар фан олимлари олдига умумбашарий ҳамда миллий манфаатларга хизмат қилувчи мўътадил ижтимоий-сиёсий концепцияларни назарий жиҳатдан асослаш масъулиятини юклармоқда. Жамиятда юз бераётган туб ўзгаришларнинг мазмун-моҳиятини англашга қаратилган ижтимоий-сиёсий ёндашув маънавий-амалий воқеликнинг турли шакллари, масалан, ижтимоий-этник жараёнларни ўрганиш орқали объектив билим шаклланишида фаол иштирок этади.

Миллий сиёсат ва миллатлараро муносабатларни тартибга солиш ва уларни рўёбга чиқариш механизми сифатида тадқиқот предметига айланган вазиятда бир қатор илмий-сиёсий муаммолар юзага келади. Улар асосан баъзи муҳим ижтимоий-сиёсий тушунчаларнинг концептуал даражада ишлаб чиқилмагани билан боғлиқ бўлиб, бу ҳол ижтимоий-сиёсий феноменларни ҳар томонлама чуқур ўрганишга тўсқинлик қилади. Шу маънода, миллат ва миллатлараро муносабатларга доир илмий концепциянинг назарий асослари ва амалий маъно-мазмунини ифодалайдиган категориал аппаратни такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

136 дан ошиқ миллат ва элат вакиллари яшайдиган ҳамда кўп миллатли давлатлар қаторига кирадиган Ўзбекистон учун миллатлараро муносабатларни такомиллаштириш масаласи, мамлакатда тинчлик, барқарорликни таъминлаш, фуқаролик жамиятини барпо этишда муҳим ўрин тутгани сабабли давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади.

Жамиятимизнинг кўпмиллатлилиги миллатлараро муносабатлар соҳасида тегишли илмий-амалий билим ва кўникмаларни талаб қилади. Қолаверса, ҳозирги вақтда дунёдаги ҳар бир халқ, давлат, жамият, фуқаронинг бошқа миллат ва элат вакиллари билан ўзаро муносабатлардаги алоҳида масъулияти миллат хулқ-атворининг нормасига айланиб бормоқда.

Кундалик амалиёт кўпмиллатли жамиятимизда миллатлараро муносабатларни шакллантириш, ривожлантириш,

айниқса, унинг барқарорлигини таъминлаш осон иш эмаслигини кўрсатмоқда. XX асрда ҳам XXI аср бошларида ҳам миллатлараро муаммоларнинг долзарблиги пасайгани йўқ. Аксинча, сайёрамизни янги жаҳон тартиботи шаклланаётган шароитда бу муаммолар баъзи минтақаларда янада кескин тус олмақда. Қолаверса, замонавий терроризм кишиларнинг миллий ҳиссиётларига таъсир этиб, турли хуружларни амалга оширишга интилмоқда. Фикримизнинг далили сифатида собиқ иттифоқ минтақаларида ўнлаб миллатлараро низолар, терроризм кўринишида ҳам содир бўлганини кўриш мумкин. Айки чоғда айрим Ғарбий Европа давлатларида меҳнат ва қочоқлар миграциясининг фаоллашуви ушбу мамлакатларда турли миллат вакиллари ўртасидаги муносабатларни чигаллаштирмоқда, иккинчи томондан эса, камчиликни ташкил этувчи миллат вакилларининг ижтимоий-маданий адаптацияси ва интеграциялашувини қийинлаштирмоқда¹.

Бу жараёнлар миллатлараро муносабатлар соҳасидаги муаммоларнинг глобал тус олаётганини намоён қилиш билан бирга, уларни жиддий тадқиқ этиш ҳамда ҳал этишга ижтимоий-гуманитар соҳа олимлари ва сиёсатчилар диққат-эътиборини қаратиш ғоят муҳим аҳамият касб этаётганини тасдиқлайди.

Бу ўринда сиёсий ва маданий-маънавий маконнинг демократиялашуви ҳамда глобаллашуви шароитида минтақамизда миллий масалани ҳал қилиш борасида илгари сурилган турли-туман назария ва концепциялар жиддий мушоҳада этилиши зарур. Хусусан, Евросиё, баъзи Марказий Осиё республикалари “Буюк Турон”, “Ягона Туркистон” ва бошқа шу каби концепцияларни ўз миллий сиёсатининг фундаментал асоси сифатида илгари сураётгани сир эмас. Бундай ёндашувлар давлатимизнинг маданий-маънавий инфратузилмани қайта қуриш, мамлакат ақлий салоҳиятини юксалтиришга қаратилган ислохотларнинг мақсади ва миллий мустақиллик мафқурасига қарама-қаршидир. Шу муносабат билан миллатлараро тотувлик, жамиятдаги ижтимоий ва миллий гуруҳлар ўртасида ўзаро ишонч ва ҳурматни мустаҳкамлашга кўмаклашувчи партиялар ва ҳаракатлар,

---

¹ Муминов А.Г. Миллий сиёсат ва маданий соҳадаги ислохотлар. – Тошкент: “Akademiya”, 2010. – 7– 8 б.

жамоат фондлари ва уюшмалар, диний конфессияларнинг тарбиявий савий-ҳаракатлари йўналишининг ўзгариши билан боғлиқ барча жараёнларни ижтимоий-фалсафий жиҳатдан таҳлил қилиш зарурати туғилади. Шунингдек, миллатлараро муносабатларда туб жой аҳолиси бўлмаган кишилар миграцияси, миллий диаспоралар билан боғлиқ айрим муаммолар, диний мурасасизлик, миссионерлик ва ақидапарастлик каби омилларни ҳам назардан қочириб бўлмайди. Бунда Ўзбекистон миллий сиёсатининг ҳозирги шароитида этник гуруҳлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солиш ва такомиллаштириш амалиётининг ўрни ва ролини ўрганиш муҳим ўрин тутди. Миллатлараро муносабатлар соҳасидаги сиёсатнинг ҳаётга изчил татбиқ этилиши глобаллашув жараёнининг жамият ҳаётининг барча соҳаларига таъсири тобора кучайиб бораётган бугунги мураккаб, таҳликали вазиятда алоҳида аҳамият касб этади. Зеро, И.А. Каримов ҳақли равишда таъкидлаганидек, “... тарихнинг мураккаб ҳал қилувчи бурилиш палласида ҳар қандай миллат ва элат ўз аҳиллигини ва бирдамлигини сақлаб, ўз миллий манфаатлари йўлида қатъият билан турмаса, масъулият ва ҳушёрликни йўқотадиган бўлса, охир-оқибатда ўзининг энг қатта, тенгсиз бойлиги бўлмиш мустақиллиги ва озодлигидан жудо бўлиши шубҳасиз”¹.

Ўзбекистон давлатининг миллий сиёсати ижтимоий ҳаётдаги ўзгаришлар ва барқарорликни таъминлаш, мустақиллик ва суверенитетни мустаҳкамлаш, халқлар ўртасида ишонч, ҳамкорлик, маънавий бирлигини сақлаш, турфа шаклли, шу билан бирга, яхлит маданий маконни юзага келтиришда таъсирчан, самарали механизмга айланаётганидан далолат беради. Бинобарин, бундай маконда ҳар қандай этник жамоа вакиллари тенг ижтимоий-ҳуқуқий мақомга эга бўлиши уларнинг миллий анъана ва тарихий қадриятларга таянган ҳолда барқарор ривожланиши, маънавий ўзлигини сақлаб қолишига имконият яратади.

Қолаверса, Ўзбекистонда миллатлараро тотувлик ва барқарорлик ўзининг чуқур тарихий ва ижтимоий-маданий илдизларига эга экани, амалга оширилаётган миллий сиёсат

---

¹ Каримов И.А. Юсак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент: “Маънавият”, 2008. – 51 б.

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/oz/asar/1439> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/1439> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно
найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/1439>